

RIMANTAS VĖBRA

(1931 11 25–1999 04 15)

Jaunesnės kartos istorikams Rimanto Vėbros vardas pirmiausia asocijuojasi su vaikystėje skaityta knyga „Šimtas istorijos mįslių“ (pirmas leidimas–1985 m.), dedikuota dukrai. Ji, matyt, ne vieną ją skaičiusį paskatino gilesnės istorijos studijoms. Bet vargu ar daugelis jos skaitytojų gilinosi į autoriaus gyvenimo kelią. Pats R. Vėbra yra prisipažinęs, kad jo, istoriko, kelias nebuvo „nei lengvas, nei paprastas.“ Uteniškis vaikinys kurį laiką ėjo įvairias nomenklatūrinės pareigas, tarnavo valdančiajai partijai. 1962 m. baigęs Vilniaus universitetą ir atėjo į istorijos mokslą. Jaunas tyrinėtojas pradėjo rengti ir 1967 m. apgynė mokslų kandidato (dab. daktaro) disertaciją „Nacionalinės buržuazijos formavimasis Lietuvoje XIX a. II pusėje.“ Ši disertacija neatitiko anų laikų politinių–ideologinių reikalavimų, jos objektas laikytas neaktualiu „mokslinei“ (=ideologinei) analizei. Vėliau disertacijos autorius prisimindavo, kad jam buvo sakyta, jog tokios temos gali imtis tik savižudžiai. Bet ir toliau jis išlaiko savo, kaip tyrinėtojo, nepriklausomumą, nors ir naudojo savo darbuose sovietinės istoriografijos retoriką. Kita vertus, iš esmės objektyvus socialinių klasių raidos tyrimas, kad ir remiantis marksistine tradicija, reiškė žingsnį link specifinės istorijos mokslo srities–istorinės sociologijos, kuri žinoma Vakaruose ir kurios pradininku Lietuvoje reikėtų laikyti R. Vėbrą. Gerų sąlygų savo darbui dėl nepataikūniškos laikysenos istorikas tikėtis negalėjo. 1966–1970 m. dėstęs VU Istorijos fakul-

tete jis buvo priverstas iš jo išėiti ir vėliau dirbo Istorijos institute, o nuo 1977 iki 1980 m. – Filosofijos, sociologijos ir teisės institute. „Mintis“ leidykla 1968 m. išleido pirmąją R. Vėbros knygą „Lietuvos katalikų dvasininkija ir visuomeninis judėjimas (XIX a. antroji pusė)“. Galima tvirtinti, kad koncepcijos ir netgi objektyvumo (nors, aišku, irgi su tam tikra retorikos duokle sovietinei tradicijai) prasme tai iki šiol nepralenkta klerikalinės inteligentijos vaidmens lietuvių tautiniame sąjūdyje tyrinėjimas. Tačiau po šios knygos pasirodymo ilgą laiką buvo skelbiami tik įvairūs straipsniai mokslinėje ir kultūrinėje periodikoje, kurių dauguma buvo skirta visoms pačioms XIX a. Lietuvos istorijos problemoms. Iš viso tokių straipsnių 1991 m. išleistoje R. Vėbros darbų bibliografijoje buvo suregistruota apie 100. Jų, kaip ir visų R. Vėbros darbų, nuolatinis, įsidėmėtinas ir sekstinas bruožas–savarankiškas metodologinis pagrindimas. Ir tik paskutiniajame dešimtmetyje istorikas galėjo išleisti jau anksčiau parašytus ir ilgai stalčiuje užsigulėjusius darbus. Tada viena po kitos pasirodė dar trys knygos: „Lietuvių visuomenė XIX a. antroje pusėje“ (1990), „Lietuvių tautinis atgimimas XIX amžiuje“ (1992), „Lietuviškos spaudos draudimas“ (1996). Jų pagrindu 1995 m. buvo apginta humanitarinių mokslų (istorijos) habilituoto daktaro disertacija. Parengta šeštoji knyga „Rusijos imperijos politikos Lietuvoje krizė (XX a. pradžia)“ išvyt dienos šviesą jau po ankstyvos istoriko mirties.

Ji nutraukė dar neišsekusių kūrybinių galių pulsavimą. Pastaraisiais metais kilo polemika tarp R. Vėbros ir vidurinėsios kartos istorikų, kritikavusių jį už pernelyg vienašališką carinės politikos Lietuvoje XIX a. vaizdavimą. Jis, beje, netgi labai suprantamas kaip intelektualinis protestas prieš jau kitokią istoriko gyvenamojo meto sovietinę priespaudą. Apskritai R. Vėbra buvo vienas iš rimčiausių XIX a. Lietuvos istori-

jos tyrinėtojų ir, matyt, įeina į visų laikų to laikotarpio Lietuvos istorijos tyrinėtojų dešimtuką, ir jo darbai turi neabejotiną išliekamąją vertę. Labai gaila, kad nebegirdėsime gyvai pasakyto kolegos patarimo, bet nors visada galėsime semtis žinių ir peno apmąstymams iš jo darbų.

Saulius Pivoras